

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ГЕОГРАФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Предмет: Извештај комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Јелене Стојилковић Ђатовић

Одлуком наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду донетој на седници одржаној 11. септембра 2018. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **Јелене Стојилковић Ђатовић**, под насловом

**"ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ПРЕИСПИТИВАЊА ФЕНОМЕНА
ДЕМОГРАФСКОГ СТАРЕЊА У СРБИЈИ"**

Комисију чине др Мирјана Деведић, редовни професор Географског факултета у Београду, др Гордана Војковић, редовни професор Географског факултета у Београду и др Мирјана Рашевић, научни саветник у Институту друштвених наука. Комисија је темељно прегледала и проучила наведену докторску дисертацију и Наставно-научном већу подноси следећи извештај:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1 Основни подаци о кандидату

Кандидат Јелена Стојилковић Ђатовић, маг. демограф, рођена је 19.08.1985. године у Врању, где је завршила гимназију "Бора Станковић", природно-математички смер. Уписала је студије Демографије на Географском факултету у Београду 2004. године, да би дипломирала 2008. године са просеком 9,64, одбравивши дипломски рад "Демографски показатељи сиромаштва", под менторством др Мирјане Деведић. Исте године уписује мастер студије које завршава следеће, 2009. године (просечна оцена 10) и темом мастер рада "Пензионери-растућа категорија становништва" реализован у сарадњи са истим ментором. Школске 2010/2011. године уписује докторске студије на Географском факултету. Као студент докторских студија је положила све планом и програмом предвиђене испите са просечном оценом 9,5.

Током мастер студија, школске 2009/2010. и 2010/2011. године, била је сарадник у настави на Географском факултету Универзитета у Београду, на предмету Демографски изазови савременог друштва (смер Просторно планирање и Демографија), а 2010/2011. и на предмету Становништво и туризам (смер Туризмологија). Као волонтер у градском Заводу за информатику и статистику учествовала је у пробном попису становништва априла 2009. године, а наредне године у организацији Геронтолошког конгреса у Врњачкој Бањи. Јелена Стојилковић Ђатовић је била члан билатералног пројекта између Географског факултета у Београду и Економског факултета у Загребу, као и пројекта *Подизање компетенција у*

геронто-услугама Министарства рада и социјалне политике. Усавршавала се на радионицама о популационим пројекцијама које је организовала UNFPA у Прагу 2014. и 2015. године.

Радни однос је засновала у Географском институту „Јован Цвијић“, САНУ јануара 2011., где је до априла 2015. године радила у оквиру пројекта Министарства просвете и науке „Географија Србије“, бр. 47007. Након тога, прелази на Географски факултет, где је ангажована као асистент на одсеку за Демографију.

Јелена Стојилковић Гњатовић је члан друштва Демографа Србије, Геронтолошког друштва Србије и European Association for Population Studies. Члан је редакције часописа Геронтологија. На основним студијама (2005-2008) била је стипендиста Министарства просвете.

Јелена Стојилковић Гњатовић је интересовање за истраживање показала одмах након дипломирања. До сада је самостално и у коауторству објавила преко 20 научних радова из области демографије, од којих су два рада у часописима са SCI листе, коауторско поглавље у монографији иностраног издавача, као и коауторску монографију о старом становништву Србије. Ужу област интересовања која је везана за промене у демографским структурама, природно обнављање становништва и популационо старење потврђује и списак објављених радова. Стекла је искуство и у презентовању истраживања бројним учешћима на научним скуповима, не само у земљи, већ и иностранству.

1.2. Списак објављених радова

Категорија (М 10)

М14 Поглавље у публикацији М12

Devedžić, M., & Stojilković, J. (2014). Multi-ethnicity in the Southern border region of Serbia: demographic aspects. In M. Bufon, J. Minghi, & A. Paasi, *New European Frontiers: Social and Spatial (Re)Integration Issues in Multicultural and Border Regions* (pp. 230-251). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Категорија (М 20)

М23 Рад у међународном часопису

Stanojević, G., Stojilković, J., Spalević, A., & Kokotović, V. (2014). The impact of heat waves on daily mortality in Belgrade (Serbia) during summer. *Environmental Hazards*, 13(4), ISSN: 1747-7891, IF: 0.488, 329-342.

Stanojević, G., Spalević, A., Kokotović, V., & Stojilković, J. (2014). Does Belgrade (Serbia) need heat health warning system? *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 23 (5), ISSN: 0965-3562, IF: 0.380, 494 – 507.

М24 Рад у часопису међународног значаја верификованог посебном одлуком

Стојилковић Ј., (2010), „Babyboom“ генерације на прагу пензионисања, *часопис Становништво*, 48 (2), 75–91.

Стојилковић, Ј., Девеџић, М. (2010): Однос броја пензионера и запослених у контексту демографског старења, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 131, 177–186.

Девеџић, М., Стојилковић, Ј. (2012). Ново поимање старости – проспективна старост, *часопис Становништво*, 50(1), 45-68.

Stojilković Gnjatović J., & Belij, M. (2014). Active ageing of the active elderly in Serbia – empirical approach, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 148(3), 643-652.

М26 Научна критика и полемика

Стојилковић, Ј. (2012). Владимир Никитовић: Демографска будућност Србије – имиграција као извесност?, *Службени гласник, Институт друштвених наука, Београд*, 2010. *Часопис Становништво*, 50(1), стр. 107-118.

Рад у међународном часопису (без категоризације)

Stojilkovic Gnjatovic, J., & Devedzic, M. (2016). Certain characteristics of population ageing using a prospective approach: Serbia as a case study. *Vienna Yearbook of Population Research*, 89-106.

Рад у тематском зборнику међународног значаја

Stojilković Gnjatović, J., & Sekulić, L. (2017). Ageing of Baby Boom Generation in Serbia: Past, Present and Future Trends. *The Population of the Balkans at the Dawn of the 21st Century* (pp. 275-291). Skopje: Institute of economics.

Рад у тематском зборнику

Stojilković Gnjatović, J., Paunović-Radulović, D., & Mirić, N. (2016). Upotreba podataka iz SILC ankete za izračunavanje zdravih godina života. U knjizi "Sekundarne analize podataka dobijenih kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života (SILC)" Beograd: UNDP, SIPRU.

Категорија (М 30)

М33 Саопштење са међународног скупа штампано у целини

Stojilković J, M. Devedžić (2010), Baby boomers and retirement in Serbia – gender perspective, *Proceedings of the 13 International Multiconference Information Society - 2010, Volume B, Facing Demographic Challenges*, ed. Janez Malačič, Matjaž Gams, pp.99–102, Odsek za intiligentne sisteme Institut „Jožef Stefan“, Ljubljana 11-3/10/2010.

Devedžić, M., Stojilković, J. (2011), Ageing Male Population In Serbia And Slovenia From Three Perspectives, *Proceedings of the 14 International Multiconference Information Society - 2011, Volume B, Facing Demographic Challenges*, ed. Janez Malačič, Matjaž Gams, pp. 13-16, Odsek za intiligentne sisteme Institut „Jožef Stefan“, Ljubljana

М34 Саопштење са међународног скупа штампано у изводу

Devedžić, M., Stojilković, J. (2011), Multiethnicity in the south border region of Serbia – demographic aspects, *Knjiga abstrakta sa konferencije (Re)integration and development issues in multicultural and border regions, Portorož (Slovenia), University of Primorska (Koper, Slovenia), Commission of Political Geography of the International Geographical Union, September 22 - 24, Glasnik UP ZRS, letnik 16, str. 45-47.*

Stanojević, G. Spalević, A., Kokotović, V., Stojilković, J. (2013). *Does Belgrade need heat-health warning system? Summer 2007 as a warning.* Book of abstracts. International conference “Natural Hazards – links between science and practice”, 28, Belgrade.

Категорија (М 40)

М42 *Монографија националног значаја*

Devedžić, M., & Stojilković Gnjatović, J. (2015). Demografski profil starog stanovništva. Beograd: Republički Zavod za Statistiku.

Категорија (М 50)

М51 *Рад у водећем часопису националног значаја*

Стојилковић, Ј. (2011), Пораст броја пензионера и старење становништва у Србији, *Зборник радова Географског института "Јован Цвијић", САНУ, 61(2), 69-84.*

М52 *Рад у часопису националног значаја*

Девеџић, М., Стојилковић, Ј. (2009), Улога демографије у истраживању и димензионарању сиромаштва, *часопис Демографија, књига 6/2009*, Институт за демографију Географског факултета, стр. 33-49.

Стојилковић, Ј., Динић, Д. (2012), Демографске и социјалне димензије старења старог становништва, *Геронтологија, 2/2012*, стр. 61-79

Девеџић, М., Стојилковић Гњатовић, Ј., & Мирић, Н. (2016). Демографски аспекти геронтологије. *Геронтологија, 55-65.*

Категорија (М 60)

М63 *Саопштење са скупа националног значаја штампано у целини*

Стојилковић, Ј. (2010): Структура инвалидских пензионера у Србији. У С. Стаменковић (ур.) *Територијални аспекти развоја Србије и суседних земаља, (267-273)*. Београд: Географски факултет.

Стојилковић Ј., Филиповић М., Кокотовић В. (2011), Стадијуми старења етничких група, *Зборник радова са Скупа са међународним учешћем "Трећи конгрес српских географа"*, Бања Лука, стр 447-456.

Девеџић М., Стојилковић, Ј., Глигоријевић В.(2011), Старост становништва земаља југоисточне Европе из нове перспективе, *Зборник радова са Скупа са међународним учешћем "Трећи конгрес српских географа"*, БањаЛука, стр. 365-371.

Динић Д., Стојилковић, Ј. (2011), Депопулациони процеси у неким општинама Србије (на примеру општина: Зајечар, Пирот, Врање), *Тематски зборник са скупа "Срби – народ који нестаје"*, ур. Драган Батавељић, Удружење "Опстанак", Београд, стр. 61-78.

Стојилковић, Ј. (2012), Утицај ниског фертилитета на старење становништва у Србији, *Зборник радова са Скупа са међународним учешћем "Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе"*, Београд, стр. 287-294.

Динић, Д., Стојилковић, Ј. (2012). Подршка породици и њено јачање – услов стабилности друштва у светлу дуготрајних депопулационих процеса у Србији, у Д. Батавељић (ур.): *Тематски зборник са скупа "Поуке прошлости и будућност опстанка српског народа"*, Удружење "Опстанак", Београд, 87-101.

Стојилковић, Ј., Девеџић М. (2012), Национална хетерогеност – основ демографских асиметричности у пограничном појасу према Македонији, *конференција Утицај демографских промена у југоисточној Србији на друштвени развој и безбедност*, Универзитет у Нишу, Центар за научно-истраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу и Филозофски факултет, 24, мај 2012. стр. 285- 294

1.3 Основни подаци о дисертацији

Кандидат Јелена Стојилковић Ђњатовић је 11.11.2014. године поднела молбу Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду за одобрење израде докторске дисертације "Теоријско-методолошка преиспитивања демографског старења у Србији". Израда докторске дисертације је одобрена са мањим изменама, под насловом "Теоријско-методолошка преиспитивања феномена демографског старења у Србији", а за комисију је одредило: др Мирјану Девеџић, редовног професора Географског факултета у Београду (ментор), др Гордану Војковић, редовног професора Географског факултета у Београду и др Мирјану Рашевић, научног саветника у Институту друштвених наука. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду је дало сагласност на предлог теме докторске дисертације на седници одржаној у марту 2015. Одлукама Наставно-научног већа Географског факултета у два наврата, 11.07.2017. (због коришћења породилског одсуства) и 24.05.2018, кандидаткињи је одобрен продужетак рока за израду и одбрану докторске дисертације. Завршену и укорићену докторску дисертацију је кандидат Јелена Стојилковић Ђњатовић предала Секретаријату Географског факултета почетком септембра 2018. године. На седници Наставно-научног већа Географског факултета 11.09.2018. године именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације у истом саставу.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација "Теоријско-методолошка преиспитивања феномена демографског старења у Србији" написана је на 347 стране, урађених у складу са Упуством за формирање репозиторијума докторских дисертација Универзитета у Београду. Дисертација садржи 11 почетних страница, где су укључене насловна страна на српском и енглеском језику, страну са подацима о ментору и члановима Комисије, сажетак и кључне речи на српском и енглеском језику, и садржај. Основни текст тезе је написан на 324 стране, а прати га списак 216 референци, списак интегрисаних 40 табела, 61 графичког прилога и 11 картографских прилога. На последњих 5 страна се налази биографија аутора и обавезни прилози (изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу).

Дисертација се састоји од девет поглавља, која су повезана у логичку и функционалну целину:

- I. Уводна разматрања о проблему истраживања (стр. 1-8)
- II. Теоријски оквир истраживања (стр. 9-52)
- III. Методолошки оквир истраживања (стр. 53-96)
- IV. Трендови старења становништва у Србији (стр. 97-139)
- V. Концепт проспективне старости у изучавању старења (стр. 140-202)
- VI. Оптимално груписање старосних интервала као индикатор старења популације (стр. 203-222)

- VII. "Терет" старења становништва исказан преко нових показатеља зависности (стр. 223-239)
- VIII. Парадигма активног старења становништва (стр. 245-290)
- IX. Закључак (стр. 291-307)

У оквиру сваког поглавља постоји разгранатост подналова у складу са потребама и значајем која одређена тема завређује.

2.2 Кратак приказ појединачних поглавља

У првом поглављу које се бави *уводним разматрањима о проблему истраживања* представљени су предмет, циљеви и задаци докторске дисертације. Старење становништва представља изузетно битан демографски процес који је настао као последица демографске транзиције, па је испитивање овог феномена одређено као основни предмет истраживања у овој дисертацији. Због одложених ефеката ниског фертилитета који је главни фактор демографског старења, теоријско-методолошки апарат за праћене овог процеса је остао у домену традиционалних показатеља и везан за теоријске оквири опадања фертилитета. Како су промене у смртности становништва имале све већи удео у популационом старењу, односно како је постало евидентно да постојеће технике демографске анализе не задовољавају у потпуности научне и практичне потребе, развили су се и нови приступи у изучавању овог феномена. Као основни задатак истраживања апострофирано је детаљно преиспитивање нових теоријских сазнања и методолошких иновација на пољу изучавања демографског старења, као и конкретна примена на примеру Србије. У оквиру уводних разматрања дефинисане су и хипотезе које су трасирале полазни оквир истраживања у овој тези.

Друго поглавље о *теоријском оквиру истраживања* је организовано у четири целине. Пошло се од чињенице да се теорија демографске транзиције мора надоградити новим теоријским дискурсом који обухвата и промене у старосној структури, укључујући и нерегуларне кохортне токове. Теоријска упоришта за истраживање старења становништва су даље обрађена преко приступа који су омогућили да се уобличи даље проучавање демографског старења у Србији (демографска "густина", "сендвич" генерације, демографски "метаболизам" и (дис)баланс популације). Дефинисана четврта фаза епидемиолошке транзиције кроз компресију односно експанзију морбидитета или динамичку равнотежу је представљена као транзиција инвалидности. Кроз теорије о будућем кретању очекиваног трајања живота дат је могући оквир промена у морталитету које могу бити значајне за демографско старење. Приликом разматрања неопходности за новим концептима старења становништва приказана је еволуција схватања почетка старости као и њена везаност за административне државне потребе. На крају су теоријски поткрепљени иновативни приступи у изучавању старења становништва (проспективни, танатолошки, оптимално груписање старосних интервала, активно старење, транзициона тржишта рада и остали).

Следеће поглавље детаљно приказује *методолошки оквир истраживања* где су индикатори старења становништва операционализовани кроз две групе: традиционалне и алтернативне мере демографског старења. Осим формализовања већ обрађених теоријских приступа, додате су и мере које уважавају старосну хетерогеност старог становништва како би се омогућило изучавање "дубине" и "оштрине" старења. Класични показатељи демографског старења су редефинисани кроз проспективну парадигму, док је старосна структура реструктурирана преко танатолошке старости. Представљена је методологија за оптимално груписање старосних интервала, као и две нове мере зависности - коефицијент подршке родитељима и индекс "оптерећености"

старењем. Да би се адекватно истражили фактори активног старења, представљена је методологија за израчунавање здравих година живота, затим начин израчунавања статичких и динамичких показатеља повлачења из радне снаге и на крају конструкција индекса активног старења. Ово поглавље садржи и информације о просторно-временском обухвату истраживања, као и о релевантним изворима података.

Функција поглавља о *трендовима старења становништва у Србији* била је да креира основу у односу на коју је омогућено преиспитивање старења становништва тиме што би се оценио историјски процес промена у старосној структури. Такође, у овом поглављу су приказана досадашња истраживања ове проблематике у нашој земљи, али и узроци и последице демографског старења. Тако су фактори промене старосне структуре (фертилитет, морталитет и миграције) појединачно обрађени, да би финално могао бити дефинисан однос између демографске транзиције и демографског старења у Србији. Уз адекватне табеларне и графичке прилоге, у овом поглављу је демографско старење у нашој земљи исказано преко апсолутних и релативних показатеља, затим кроз мере централне тенденције, а преко коефицијената зависности је омогућено одређивање демографске дивиденде, опортунентног прозора и демографског бонуса. На крају је Србија "позиционирана" у односу на показатеље старења становништва у другим земљама.

Кроз *концепт проспективне старости у изучавању старења* омогућено је редеофинисање класичних демографских показатеља старења, чиме започиње конкретно преиспитивање демографског старења. Креирање динамичног проспективног прага старости који зависи од промена у очекиваном трајању живота тангирало је и карактеристике проспективног коефицијента старости, што је примењено на примеру Србије. Проспективни пандани медијалне и просечне старости, као и проспективни коефицијент зависности су анализирани посебно за мушко и женско становништво како би се увиделе разлике између полова. Такође, сви показатељи су представљени на нивоу општина путем картограма што је омогућило груписање општина у зависности од одређених (проспективних) карактеристика. Прекомпоновање старосне структуре кроз танатолошки приступ дало је могућност формирања танатолошких популационих пирамида које дају увиде у старосни патерн морталитета у Србији.

У шестом поглављу је примењено *оптимално груписање старосних интервала као индикатор старења становништва* што је омогућило преиспитивање значаја беби бум генерација за промене у старосној структури у Србији. Осим генералних поставки којим се објашњава сразмерно рескламирање као специфичност овог приступа, обрађен и значај дисперзије старосне структуре. Резултати добијени овом методологијом су представљени графичким путем у облику старосних пирамида тако да јасно указују на сличности и разлике између приказивања класичног и оптималног груписања старосне структуре.

"*Терет*" старења становништва је исказан преко нових показатеља зависности у седмом поглављу, где су обрађена два нова показатеља. Подршка остарелим родитељима у друштву које стари, а притом нема развијену институционалну заштиту је посебно значајна. Тако је као апроксимативни показатељ потенцијалне међугенерациске подршке израчунат и графички и картографски приказан коефицијент подршке родитељима. Како би се одредио "притисак" који врши старење становништва, примењен је индекс "оптерећености" старењем. Овај показатељ је омогућио креирање алтернативних сценарија како би оценио да ли су млади, радноспособни или стари највише погођени коренитим променама старосне структуре.

Кроз *парадигму активног старења* приказана је мултидимензионалност овог концепта путем фактора који се уопштено могу поделити на здравствене и економске, а само активно старење је представљено као пожељан вид популационе политике. Здравствени "капацитет" је истражен преко здравих година живота, показатеља за чију су се конструкцију тек недавно створили услови (СИЈК анкета). Карактеристике економске активности старијих становника су проучене преко показатеља просечне старости изласка из радне снаге, јер се рано повлачење из радне снаге сматра инхибиторском варијаблом активног старења. На крају је преко индекса активног старења у Србији преиспитано да ли је активно старење само пожељна политика или реалан начин живота.

У *закључку* се сумирају резултати теоријских, методолошких и регионалних истраживања спроведених у раду, износи се критички став о донетима и сврсисходности иновација у проучавању демографског старења у Србији.

3. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација је имала за циљ преиспитивање процеса старења становништва у Србији иновативним теоријско-методолошким оквиром. Вишеступном анализом и редифинисањем постојећих, класичних показатеља старења становништва, дошло се до следећих закључака:

- Традиционални приступ истраживања старења становништва је непотпун и анахрон, јер не уважава реалне друштвене промене као што је продужен период адолесценције или генерацијске разлике између старијих становника. Одређивање старосног континента младих или старих становника треба базирати на варијаблама које су просторно и временски упоредиве и непристрасне. На тај начин, старење становништва престаје да буде производ статичних старосних лимита, већ постаје феномен који укључује релевантне друштвене и биолошке промене.
- Постоји комплементарост класичних и алтернативних индикатора старења становништва што отвара могућности за комплексније анализе. Док традиционални методолошки апарат даје грубу основу за истраживање процеса демографског старења, употребом иновативних теоријско-методолошких приступа се испитивање надограђује новим концептима и индикаторима који могу да открију и одређене флукуације у односу на опште трендове. На пример, проспективна парадигма потврђује да постоји унапредовао процес демографског старења, али му даје и нове атрибуте тиме што укључује очекивано трајање живота у анализу. Такве варијације могу бити од значаја за политички одговор због неповољних последица старења становништва, јер оне успевају да расветле праве "ресурсе" којима старији становници располажу у здравственом, друштвеном и економском домену.
- У зависности од коришћеног теоријско-методолошког концепта, разликује се и степен и карактеристике старења становништва Србије. Док проспективни критеријум показује да смо међу најстаријим на свету, здраве године живота указују да Србија има повољне карактеристике здравственог стања популације. Иако су иновације на методолошком пољу добродошле, потребно их је користити са одређеном дозом опреза, што се потврдило на примеру здравих година живота. Субјективни критеријум који је уткан у срж одређивања захтева критичку анализу, како би се избегли погрешни закључци. Унапређење методологије изјашњавања приликом истраживања, што би подразумевало и

боље прилагођавање питања домаћем говорном подручју је свакако препоручљиво.

- Упркос методолошким ограничењима, показатељи здравих година живота успевају да открију битне разлике између мушког и женског становништва у очекиваним година проведеним у добром здрављу. Иако мушкарци живе краће, они проведу мање времена болесни, док за жене важи супротно, што потврђује мушко-женско здравствени парадокс.
- Старији становници су изузетно хетероген сегмент популације па традиционални старосни лимити у дефинисању старе популације (60/65 година) нису довољан критеријум старења становништва. Исправно одређивање континента старог становништва треба да се веже за одређену мерљиву карактеристику у популацији као што је очекивано трајање живота у проспективном приступу, или детаљну старосну структуру, коју користи оптимално груписање старосних интервала. Тако старосни праг престаје да буде фиксна величина, па се његовим динамичким варирањем долази до промена у обиму и карактеристикама функционалних континената.
- Коришћењем различитих биометријских функција таблица морталитета може се сагледати виталитет укупне популације формирањем танатолошке популационе пирамиде. Неповољни старосни модел морталитета је потврђен танатолошким приступом, и он није везан само за старо становништво, већ чак и за млађе старосне групе. Одређивање потенцијалне виталности старијег становништва се може изразити преко проспективне парадигме, где је уочено да постоји знатан маневарски простор за напредак очекиваног трајања живота старих становника.
- Беби бум генерације имају несразмерано велик утицај на старење становништва у односу на друге старосне групе, што је принцип оптималног груписања старосних интервала и потврдио. "Дисторзија" старосне структуре у свакој фази животног циклуса беби бумера је постојала, што се најбоље прати преко оптималне старосне пирамиде која је под утицајем беби бум генерације мењала типове "уназад" (нпр. од стационарног ка прогресивног), што традиционалним методама није могуће детектовати. Показатељи "дубине" и "оштрине" старења јасно указују на подмлађивање старог становништва између 2011-2016 године.
- Активно старење становништва у Србији је пре индивидуални начин живота него стратешки дефинисан друштвени циљ, а индекс активног старења то потврђује релативном удаљеношћу у односу на земље које улажу највише у активирање старије популације. Најповољнији показатељи активног старења потврђују традиционалност нашег друштва, док изузетно велике полне разлике указују да политика активног старења мора бити родно сензитивна. Изузетно лоше рангирање Србије у домену независног, здравог и сигурног живота је алармантно и треба бити основно полазиште популационе политике ка старијем сегменту популације
- Процес демографског старења је регионално различит без обзира на концепт истраживања, где се издвајају градска насеља која својим функцијама успевају да одрже повољнији однос старосне композиције популације. Са друге стране, мале неградске општине су уједно и нискофертилитетне и неразвијене, што се негативно одражава и на висину алтернативних показатеља старења становништва
- Низак фертилитет не значи само мањи број деце него и мањи број сродника који су доступни да се брину о старијим становницима, што је посебно битно због старења старих. Потенцијална подршка остарелим родитељима зависиће и од величине генерације "деце", што је у скорашњем периоду била беби бум

генерација. Међутим, са старењем ове кохорте и сужавањем сродничке базе, биће неопходан институционални одговор јер млађе генерације немају довољно "демографских ресурса" да се брину о беби бумерима. Уз то, постоји географска неуједначеност између локације развијених геронтолошких центара и општина у којима је забележена велика концентрација старог становништва

- "Терет" старења становништва је неопходно адекватно оценити, па показатељи оптерећености старењем становништва показују да постоје три сценарија. Старење становништва ће "поднети" млади, радно активни или стари, што значи задуживање како би се финансирале пензије што би враћале младе генерације, повећање запослености тренутно радноспособног становништва или смањење пензија. Симулација алтернативних сценарија је показала да би повећање запослености имало најповољније ефекте, што је последица врло ниских вредности овог показатеља у европским оквирима.
- Савремен приступ проучавању демографског старења захтева синергију класичних и алтернативних индикатора старења становништва на основу којих је могуће добити релевантне политичке одговоре. Успостављање "информатичке базе" мера старења становништва неопходан је корак у решавању неминовних изазова на различитим пољима како би се омогућило праћење промена у будућности. Тако би употреба проспективних индикатора могла имати апликативну функцију и у пензионим и здравственим политикама, јер даје вредна сазнања о потенцијалном животном веку старих. Здраве године живота представљају одличну допуну јер откривају и лични доживљај здравственог стања популације, што је донекле одређено и културолошким факторима. Значај индекса активног старења је тај што се на основу њега могу одредити домени које треба више развијати, што је свакако битна смерница за популациону политику. Интегралан приступ старењу становништва који би подразумевао адекватно адресирање свих постојећих и потенцијалних изазова требало би да уважи постојеће разлике међу половима, као и просторне диспропорције које постоје.

Наведени закључци указују да се истраживању демографског старења у Србији приступило темељно, студиозно, да су уважени разнолики најновији контексти изучавања популационог старења, да је проверена њихова валидност на популацији Србије, да је демографско старење и на регионалном нивоу преиспитано са више аспеката, и да је то урађено на зналачки и критичан начин. Кандидаткиња је открила нове димензије старења становништва, формирала иновативну и богату базу за будућа истраживања, предложила адекватна методолошка унапређења у изучавању ове проблематике, као и конкретне активности неопходне за реалније праћење процеса и артикулације политике активног старења.

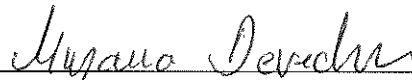
Примењена методологија и резултати имају апликативну вредност у домену популационе политике. Коришћена је савремена литература и приступи тако да је преко теоријског и методолошког оквира кандидат дошао до конкретних резултата.

4. Закључак комисије

Након прегледа докторске дисертације кандидата Јелене Стојилковић Гњатовић под насловом "Теријско-методолошка преиспитивања феномена демографског старења у Србији", Комисија закључује да докторска дисертација представља актуелан научни допринос из области демографије. Докторска дисертација је урађена у складу са прихваћеном темом и пријавом на коју је Универзитет у Београду дао сагласност. Резултат је самосталног истраживања и представља оригинално научно дело значајно са научног и друштвеног становишта. –Отуда Комисија предлаже Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду да прихвати Извештај о прегледу и оцени докторског рада **Јелене Стојилковић Гњатовић**, под називом **Теоријско-методолошка преиспитивања феномена демографског старења у Србији** и одобри јавну одбрану.

Београд, 17. 10. 2018.

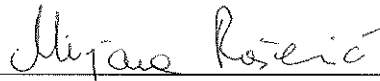
Комисија

Др Мирјана ДЕВЕЏИЋ, редовни професор,
Географски факултет Универзитета у Београду

Др Гордана ВОЈКОВИЋ, редовни професор,
Географски факултет Универзитета у Београду

Др Мирјана РАШЕВИЋ, научни саветник,
Институт друштвених наука у Београду